

PALEO- AKTUEEL

2

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1991, Biologisch-Archaeologisch Instituut, RUG

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RUG

Foto omslag: G.J. Bartstra

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden
overgenomen mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn
voorzien

Inlichtingen: BAI, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0251-8

PALEO-AKTUEEL

2

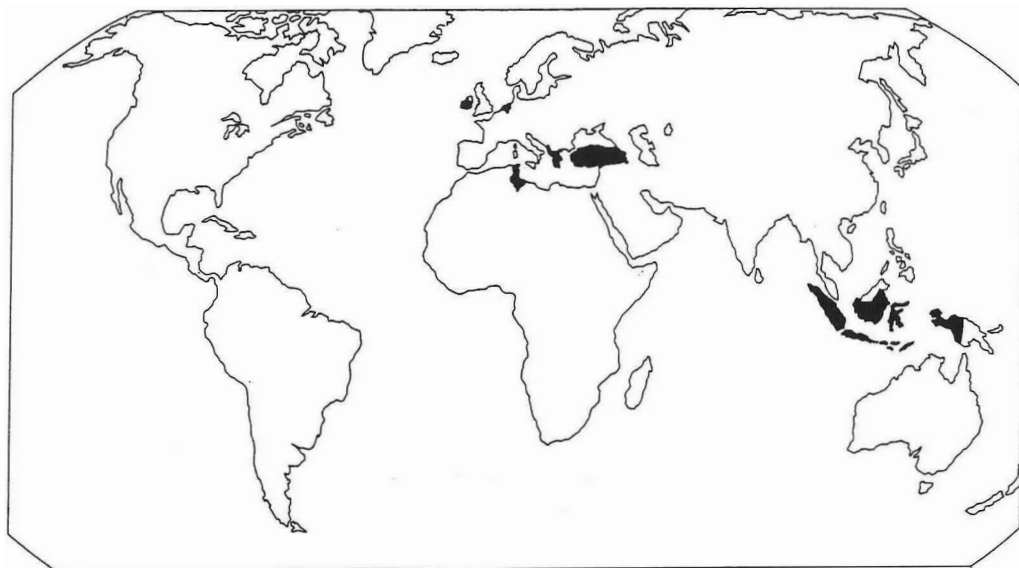
redactie

**Mette Bierma
Jurjen M. Bos**

Biologisch-Archaeologisch Instituut

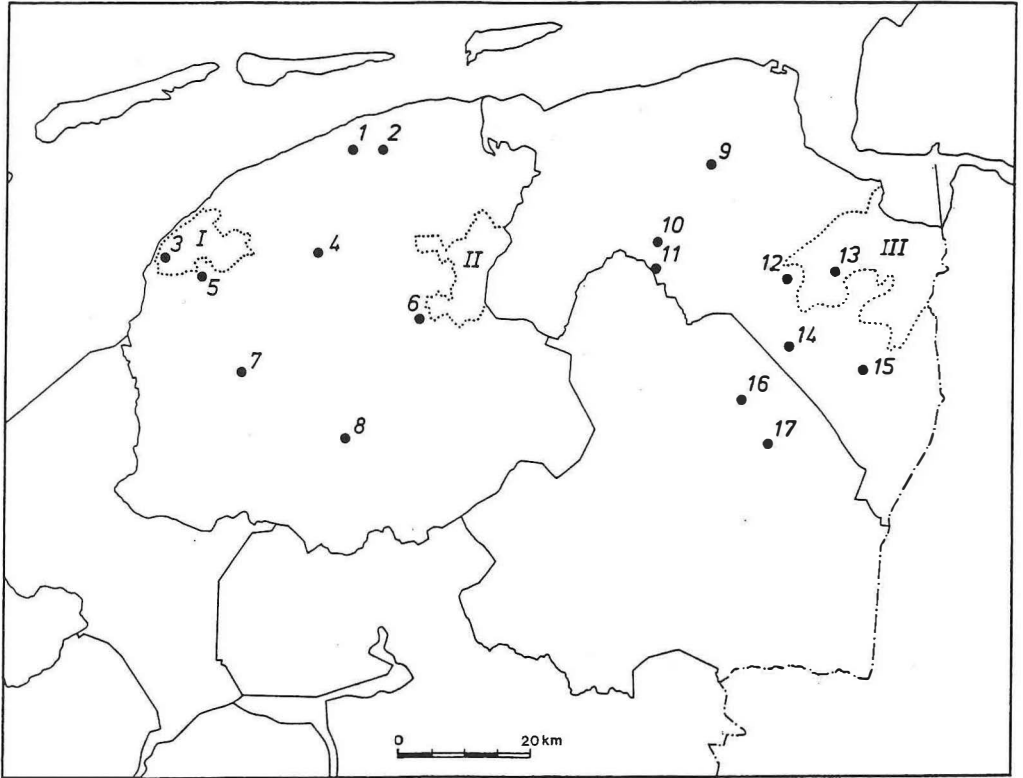
Groningen, 1991

In deze aflevering: Griekenland, Ierland, Indonesië, Nederland, Tunesië en Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland:

1. Oosterbeintum; 2. Foudgum; 3. Wijnaldum; 4. Leeuwarden; 5. Doijum; 6. Egbertsgaasten; 7. Bons; 8. Oudehaske; 9. Stedum; 10. Groningen; 11. Neerwolde; 12. Zuidwolde; 13. Scheemda; 14. Wildervank; 15. Onstwedderholte; 16. Gieten; 17. Bronneger; I. De Bjirmen; II. Achtkarspelen-Drachten-Eestrum; III. Dollardboezem.

INHOUD

G.-J. BARTSTRA Het BAI op Sulawesi: verkenningen in de Walanae vallei	9
S. BOTTEMA, H.A. GROENENDIJK & E. MOOK-KAMPS Archeologisch en palynologisch onderzoek van een pingo te Wildervank (Gr.)	15
D. STAPERT Het onderzoek van de Ahrensburg-vindplaats te Oudehaske (Fr.) in 1990	19
E. KRAMER Mesolithische vondsten bij Egbertsgaasten (Fr.)	25
S. BOTTEMA, F. BOTTEMA & N. BOTTEMA-MACGILLAVRY De exploitatie van een infrastructureel traag ecosysteem: het verzamelen van wijngaardslakken	28
P. KROEZENGA, J.N. LANTING, R.J. KOSTERS, W. PRUMMEL & J.P. DE ROEVER Vondsten van de Swifterbantcultuur uit het Voorste Diep bij Bronneger (Dr.)	32
J.N. LANTING & S. BOTTEMA Aanwijzingen voor een pre-Trechterbekerlandnam in het Gietsenveentje, gem. Gieten (Dr.)	37
A.T. CLASON De radius-beitels van Ilipınar (Turkije)	40
E. DRENTH & A.E. LANTING De chronologie van de Enkelgrafcultuur in Nederland: enkele voorlopige opmerkingen	42
H.A. GROENENDIJK Grafheuvels op de Onstwedderholte (gem. Stadskanaal, Gr.)	47
B. RAFTERY & W.A. CASPARIE Houten veenwegen in Ierland	52
I.-L. STUIJTS Kinderoffers in de Tophet (Carthago); houtskoolonderzoek	58
J.M. PASVEER Foudgum (Fr.) in de Romeinse tijd	62

O.H. HARSEMA	
Wat Amerika ons kan leren: over 19e-eeuwse landschaps- schilderijen en ethno-ecologische geschiedschrijving	66
R. NEEF & S. BOTTEMA	
Mest als bron voor verkoold plantaardig materiaal uit opgravingen in het Nabije Oosten. Waarnemingen en experimenten	72
J. MOLEMA	
Archeologische verkenningen in de landinrichtingsgebieden Achtkarspelen, Eestrum en Drachten (Fr.)	77
A. EFSTATHÍOY, Z. MALAKASIÓTI & H.R. REINDERS	
Een survey in het gebied ten noorden van Hellenistisch Halos (Griekenland)	82
Y. DIJKSTRA	
De archeologie in ruilverkaveling De Bjirmen (Fr.)	87
W. PRUMMEL & E. KNOL	
Strandlopers op de brandstapel	92
J.M. BOS & J. ZIJLSTRA	
Nieuwe fragmenten van de 'koninklijke' spang van Wijnaldum (Fr.)	97
T. LOOIJENGA	
De runeninscriptie van Doijum (Fr.): echt of vals?	100
W.A. CASPARIE	
Houtgebruik in het vroeg-middeleeuwse grafritueel in Noord-Nederland	103
P.B. KOOI, K. KLAASSENS & J.H. ZWIER	
De wierde De Weer bij Stedum (Gr.)	108
J.M. BOS, J.K. BOSCHKER, A. JAGER & D.M. VISSER	
Een terpje en een wier in Bons, bij Sneek (Fr.)	111
C.R. JAGER	
Veenterpen in Neerwolde (Gr.); het aardewerk van terp nr. 3	115
H.A. GROENENDIJK	
Middeleeuwse bedijking aan de rand van de Dollard bij Zuidbroek (Gr.)	118
J. MOLEMA	
Kerken in de voormalige Dollardboezem (Gr.)	123
H.T. UYTTERSCHAUT	
De menselijke skeletten uit Scheemda (Gr.)	127

G.L.G.A. KORTEKAAS	
Opgraving Wolters-Noordhoffcomplex te Groningen (Gr.)	130
J.T. ZEILER & J. SCHELVIS	
Veren, mijten en een luis	134
A. JAGER	
Het Kapittelhuis te Leeuwarden (Fr.)	137
W.A. CASPARIE & J. SCHONEVELD	
Een pseudo-leienboekje van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	140
P. BAKS	
De burcht van graaf Edzard in de stad Groningen, 1506-1514	143
J. SCHELVIS	
Een ei hoort erbij... Parasieten in en op de 17e-eeuwse bewoners van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	149

FOUDGUM (FR.) IN DE ROMEINSE TIJD

J.M. Pasveer

Inleiding

In het najaar van 1966 vond in de terp van Foudgum, gelegen tussen Holwerd en Dokkum, een opgraving plaats door het BAI, onder leiding van G. Elzinga en H.T. Waterbolk. Aanleiding hiervoor was de aanleg van een weg die de zuidwestflank van de terp aan zou snijden. Het aardewerk en de grondsporen die deze opgraving destijds heeft opgeleverd, werden de basis van mijn doctoraalonderzoek naar de bewoning van Foudgum in de Romeinse tijd (Pasveer, 1990).

De vraagstellingen van dit onderzoek waren:

1. Wanneer en hoe lang werd Foudgum in deze periode bewoond?
2. Hoe is het aardewerk van Foudgum in cultureel opzicht te plaatsen ten opzichte van het materiaal uit andere complexen uit Noord-Nederland?
3. Wat zijn volgens de huidige theorieën de natuurlijke omstandigheden in de Romeinse tijd in de omgeving van Foudgum?

4. Is de verspreiding van Romeins aardewerk en Romeinse munten in de omgeving van Foudgum in overeenstemming met het beeld van het natuurlijke milieu, dat bij vraagstelling 3 is behandeld?

Als onderzoeksgebied is de voormalige gemeente Westdongeradeel genomen.

Materiaal en methoden

Ten behoeve van de datering van de bewoning en de bepaling van het karakter van het aardewerk (vraagstelling 1 en 2) is een vergelijking gemaakt van het aardewerk uit Foudgum met het materiaal beschreven in de typologieën van Paddepoel, Wijster, Leeuwarden en Humsterland (het gebied ten noordwesten van Groningen) (van Es, 1967; 1968; van Es & Miedema, 1970; Miedema, 1983).

Om een beeld te vormen van de natuurlijke omgeving van Foudgum (vraagstelling 3) zijn de grondsporen en profielen op de veldtekeningen bestudeerd en is een litera-

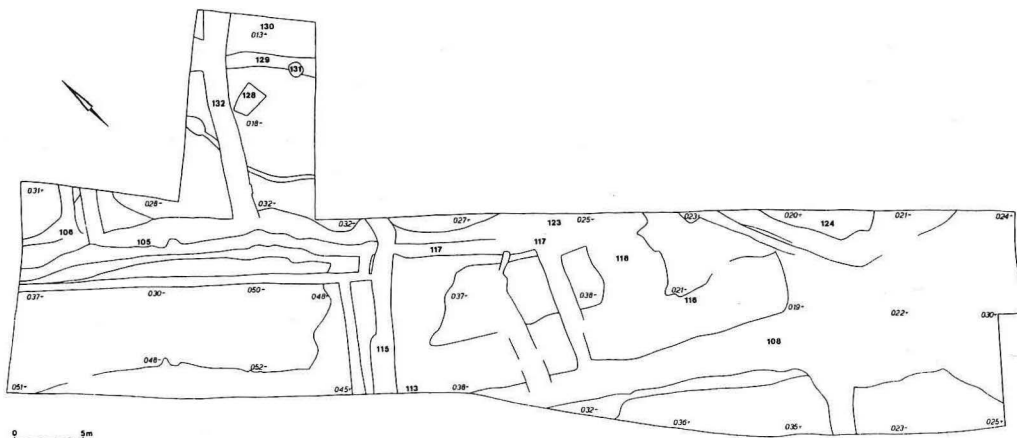

Fig. 1. De grondsporen uit de Romeinse tijd (tek. G.J. de Langen/G. Delger).

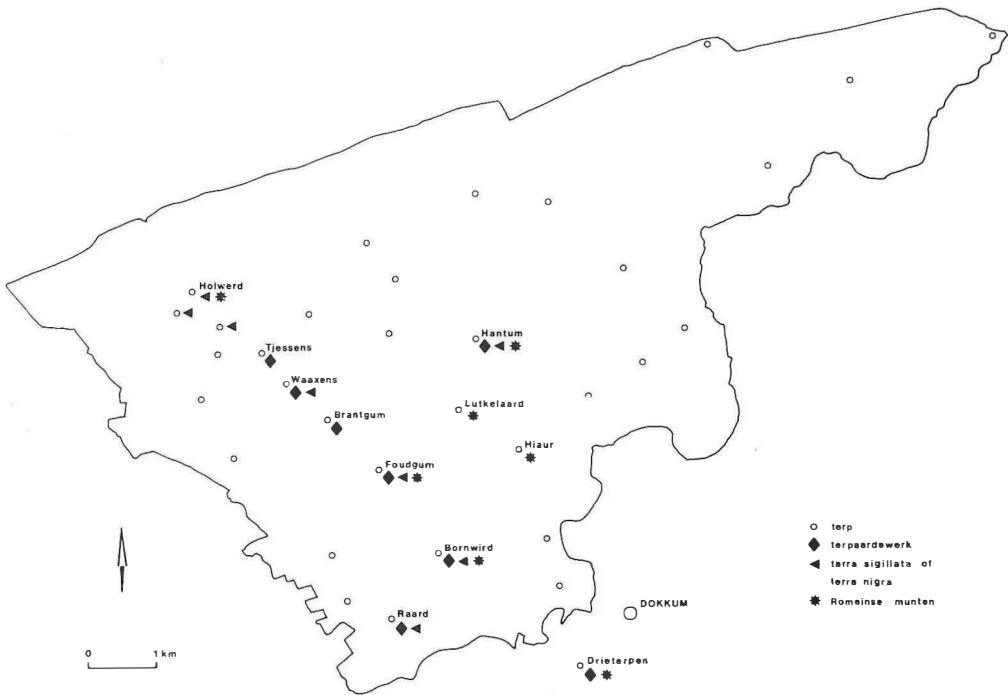

Fig. 2. Vondstverspreiding in Westdongeradeel.

tuurstudie gemaakt van de geologie van het gebied.

De verspreiding van Romeins aardewerk en munten in Westdongeradeel (vraagstelling 4) is bekeken door middel van een inventarisatie in het Fries Museum te Leeuwarden.

Resultaten en discussie

De grondsporen uit de Romeinse tijd onder de huidige terp bleken de vroegste sporen van bewoning op deze plaats te zijn. Op de veldtekeningen is een tweetal evenwijdig lopende krekken met zijtakken te zien. Over dit krekensysteem loopt een aantal sloten die min of meer de loop van de krekken volgen (fig. 1). Wellicht werden de weinig actieve krekken met deze sloten kunstmatig opgehouden. Sporen van daadwerkelijke bewoning in de vorm van huisplattegronden zijn helaas niet in de opgravingsput aangetroffen. Wel was in de profielen de kernterp uit de Romeinse tijd

zichtbaar, die meer in het centrum van de huidige terp gelegen heeft.

Uit de literatuur is gebleken dat het gebied rond Foudgum in de Romeinse tijd bestond uit een kwelderlandschap, dat gevormd is tijdens de Holland VII-regressiefase (2000-1650 BP) (Griede, 1978). Holwerd, Waaxens, Brantgum en mogelijk ook Foudgum liggen op een inversierug, ongeveer 1,5-0,5 m +NAP. In die periode was het gebied goed bewoonbaar, met uitzondering van de noordoosthoek. De verspreiding van munten en aardewerk in Westdongeradeel (fig. 2) lijkt dit te bevestigen, al dient men de verspreiding van losse vondsten met enige voorzichtigheid te interpreteren.

Na vergelijking met het aardewerk uit andere gebieden van Noord-Nederland kon het Romeinse aardewerk uit Foudgum gedateerd worden tussen het begin van de jaartelling en de 3e eeuw na Chr. In het complex is de ontwikkeling van de potten goed te zien (fig. 3). Van grote oorloze streepbandpotten (3a), de wat jongere

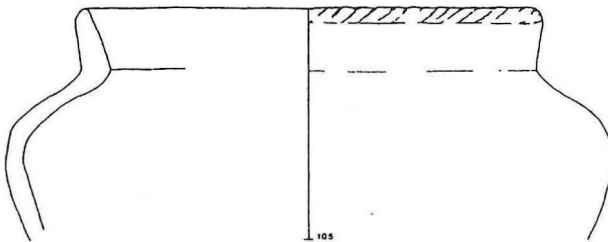
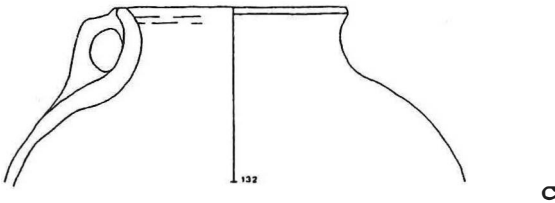
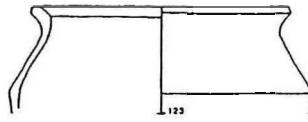
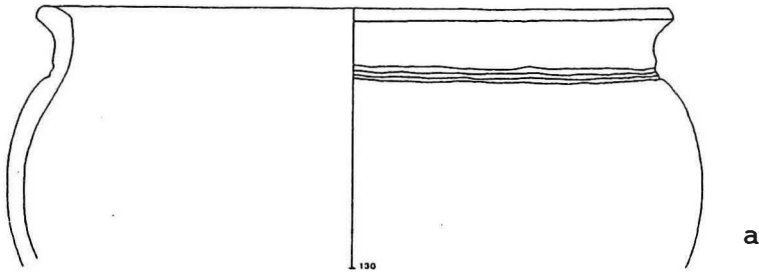

Fig. 3. Aardewerk uit
d Foudgum (schaal 1:4).

zwartglanzende Friese voetbekers (3b) en Friese orenpotten (3c), tot de wat hoekiger, veelal gesmoorde en/of gepolijste potten uit de 2e/3e eeuw (3d). Vooral in deze jongere potten zijn invloeden te zien uit zowel het oosten (bijvoorbeeld Eddelakachtige kenmerken), het westen (vooral vergelijkbare potten uit Leeuwarden en Westergo) en de zuidelijk gelegen zandgronden (mogelijk 'Von Uslar'-kenmerken). Het aardewerk vertoont een geheel

eigen karakter, maar is in grote lijnen in te delen volgens de bestaande typologieën van het terpaardewerk, dat voor het kustgebied zo kenmerkend was.

In het profiel is een steriele kleilaag te zien, die de resten uit de Romeinse tijd bedekt. Deze kleilaag is mogelijk te koppelen aan de Duinkerke II-transgressie, die rond 1650 BP inzette en de bewoners van dit gebied veel wateroverlast zal hebben bezorgd (Griede, 1978). De datering van

het aardewerk suggereert dat de bewoning ophield in de loop van de 3e eeuw. Men moet echter voor ogen houden dat deze datering is vastgesteld aan de hand van typologieën die gebaseerd zijn op materiaal uit discontinu bewoonde nederzettingen. Enige voorzichtigheid bij het trekken van een dergelijke conclusie is daarom aan te raden.

Summary

Studies of native pottery from the Roman period demonstrate that the 'terp' of Foudgum was inhabited during the first three centuries AD. The pottery shows a distinct style within the tradition of pottery production in the coastal area. The excavation revealed a landscape cut by creeks and gullies. According to finds of coins and pottery from the surrounding 'terpen', many places in this area were inhabited during the Roman period. The rise of the sea level in the 3rd century (Duinkerke II transgression) probably resulted in abandonment of the settlement at Foudgum.

Literatuur

- Es, W.A. van, 1967. Wijster, a native village beyond the Imperial Frontier. *Palaeohistoria* 11, pp. 1-595.
- Es, W.A. van, 1968. Paddepoel, excavations of frustrated terps, 200 BC - 250 AD. *Palaeohistoria* 14, pp. 187-352.
- Es, W.A. van & M. Miedema (eds.), 1970. Leeuwarden. Small terp under the Oldenhove cemetery. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 20-21, pp. 89-117.
- Griede, J.W., 1978. *Het ontstaan van Friesland's Noordhoek: een fysisch-geografisch onderzoek naar de holocene ontwikkeling van een zeekeleigebied*. Amsterdam.
- Miedema, M., 1983. *Vijfentwintig eeuwen bewoning in het terpenland ten noordwesten van Groningen*. Amsterdam.
- Pasveer, J., 1990. Foudgum in de Romeinse tijd. Doct.scriptie BAI, Groningen.